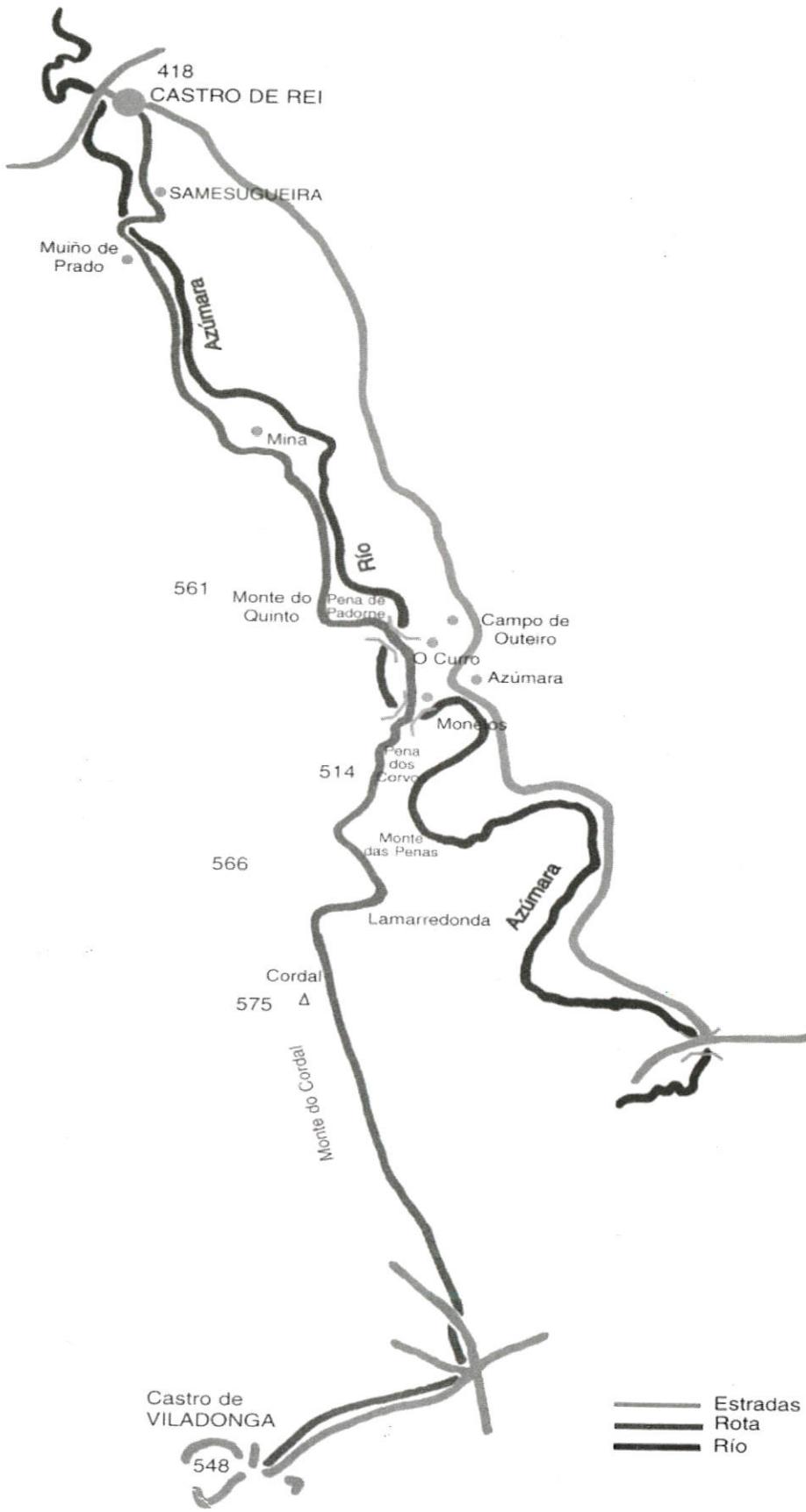

A ROTA DO AZÚMARA: CRÓNICA DUNHA PAISAXE

Lois Diéguez

Os camiñantes preparan-se para o longo paseo e van nos coches deixa o **castro de Viladonga**, un dos más importantes de Galiza, moi ben conservado, da época tardorromana. Andan un treito pola coroa, entre as casas libradas da terra, e soben as altas defensas para ver o castro pequeno ao seu pé, e meio mundo darredor: o paso do **Miño**, os **montes de Meira** e ate o **Cadramón**, e as brancas aldeas: **Francos**, **Vilaseñor**, **Governo**... Non desprezan, logo, a ocasión de visitar as salas do Museu que dirixe o arqueólogo **Felipe Arias Vilas**. É o mundo da cultura castrexa apresentado de xeito intelixente e didáctico. Neste castro apareceu o torques que os **Amigos da Feira** de Castro de Rei, potenciadores desta Rota do Azúmara, tomaron como símbolo, e que vai guiar o camiño da man de **Iván Alvite**, o mozo canteiro que o esculpio nos azulados crnatos de pizarra.

Baixo o sol poderoso de xuño, os camiñantes botan a andar pola estrada que baixa do castro deixa o primeiro cruzamento. O coche queda arriba e haberá que recolle-lo ao acabar a Rota. A uns cen metros do cruzamento da estrada meten-se por un camiño que atravesa o **Monte do Cordal**. É unha subida suave e cómoda que ofrece as primeiras panorámicas: para a esquerda, o vizoso e verdescente **val de Francos** correndo cara ao Miño; pola direita, aldeas e casais mirando para a liña case horizontal da **Serra de Meira**. Distingue-se, perto do picoto máis alto, o **Pedregal de Irimia**, o verdadeiro berce do río Miño, unha mancha branca a meia aba. O monte vai-lles amosando árbores e prantais próprias des-

Fig. 1.- O fito e os carteis da Rota no seu inicio no Castro de Viladonga.

tas alturas que pouco soben dos 500 m. terra de soutos era antes de inza-la de piñeiros, como demostran os castiros que ainda así nacen entre os seus enemigos. Xulio de Santa Leocádia mostra-lles un *trebo do agro* de humilde beleza franciscana. Nas beiras dos camiños, *uces* e *carqueixas*, e *queirugas* floridas, e *carpazas*. Máis metidos no monte, *codesos*, que tan ben cantou **Crecente Vega**, o poeta nado na Ponte de Outeiro, a poucos quilómetros do camiño que levan: **Codeseira de codesos / que recendes a bravío / que te-los braciños tesos / i-os pelos dreitos co frío.**

Baixando o **Cordal**, o camiño torce para á direita, cara á unha casa solitaria, **Lamarredonda**. Xa non se abranguen amplas vistas. Ve-se o paso do **Azúmara** en serpeante ringla de abidueiras. Xulio de Santa Leocádia, que polo que se ve, fai de botánico, mostralles a *nichela*, esa planta odiada por afogar os campos de pan, e o *pelo de raposo*, de longos fios da cor do viño. Entran nas encostas do **Monte das Penas**. Aquí e acolá, como sementadas, aparecen pequenas penas brancas como a neve, de seixo. os camiñantes teñen diante, ao fondo, o **Cadramón**,

fronteira natural coas terras mareiras de Viveiro. Saen-lles uns cans moi alporzados que gardan un grande rebaño de ovellas. A pastora colle ao más fero polo collar, e pasan. Á sua direita, case cuberta polos toxos, caindo cara aos prados fondos do Azúmara, ve-se a **Pena dos Corvos**, e Pepe de Castro conta que de nenos ian eles a lle escachar os ovos ás agoreiras aves que os poñian nos grandes buratos da Pena, pendurando-se perigosamente das ramas das uces

Os camiñantes entran nun extensísimo e máxico campo de abidueiras. A luz do sol coa-se entre as ponlas e forma fusos dourados. Recebe-os o **Azúmara** cantor, que ven despergizandose do seu nacemento na parróquia de Pena en Castroverde para pasar logo por Hermunde en Pol, onde toma o nome de Rego das Égoas. Comeza aquí, pois, a segunda parte desta Rota. Os montes estreitanse ou arredan-se para deixaren paso ao rio acarvorgado ou ao compaño de valigotas aproveitadas para prado. Pepe de Castro é da parróquia que lle dá nome ao río, e leva-nos a ver a **Pena de Padorne** que, como unha orella metida na encosta pina e asomada ao río, acolle

sen problema, na sua cova, aos catro. Acaso, sábia e sensíbel, se abriu ali para recoller pastores e namorados buscadores de abrigo ou de carícias. O río amosa, no camiño, o *sangubino* ou *sanguiño*, e Pepe corta unha ponla para mostrar-lles aos amigos como se pode facer un lindo caxato aproveitando que a casca do arbusto desprende-se con facilidade.

Xa están os viaxeiros en **Monelos**, o corazón da parróquia de Azúmara. Van, á cabeza, Serafin de Ameixide e Carlos o estomatólogo, home namorado das paisaxes chairegas e da vida prácida e tranquila. Serafin, ás veces, corre para facer unha chamada nalgúnha casa da estrada que vai paralela ao río, non moi lonxe. El é o encargado de sinalar no mapa o camiño que van facendo. Cruzan unha ponte e enredan uns minutos coas ocas berronas que corren pola auga como Serafín pola estrada. Hai un muiño silenzioso e triste e logo vén a casa murada de **Portas**, de alta e singular chaminé. "HIZOSE EN 1841", reza sobre a entrada, e nas dependencias do outro lado do camiño, máis antigas -teñen orixe no século XVI-, loce un sinxelo escudo con 13 roeis. As outras casas, de pedra de laxe ou cachote, a catro augas, arman os bairros do **Curro de Abaixo** e **Campo de Outeiro**. Volven cruzar o río pola **Ponte da Lastra**. Aquí vai fondo e Serafin conta que era o lugar onde noutros tempos poñían o liño a amolecer durante 15 días.

O camiño fai-se estreito e volve ser de carro, máis sombrizo pola abundancia de arboredo. Á esquerda, o **Monte do Quinto**, lembranza, acaso, das partes de riqueza que os labregos tiñan que dar-lle ao Señor, e logo, a **Carballeira do Rei**, con altísimos e solenes castiñeiro e carballos e a sempre presente abidueira prateada. Pouco más adiante nace a canle que

Fig. 2.- Camiñantes saíndo do Castro o día da apertura da Rota.

levaba a auga para a **Mina de Arsénico**, hoxe abandonada. Vén, esta, da época romana e dela chegou-se a sacar prata, segundo Amor Meilán. Din agora que ali pode haber ouro, e andan con probas para ver se é rendíbel a sua explotación. A canle atravesa prados e chousas, e ainda seca como está, criou o seu ecosistema, con longa familia de fieitos e toda clase de plantas das zonas húmidas. “O paseo é pra namorados”, di o Xulio rindo, e conta histórias de amor que poñen luciñas vivas nos ollos dos camiñantes. Bon sitio é para comer unhas empanadas o da boca da Mina, nas mesas que ali armaron os compoñentes dos **Amigos da Feira** de Castro de Rei. A entrada ten un romántico arco de meio punto e transparenta a auga que sai dela a cor do ferro. E como os camiñantes non levan empanadas, sentados, fuman uns cigarros e falan delas con moito devezo. Daquela decatan-se de que lles falta o Carlos, e berran por el sen que ninguén conteste. “¿Perdeu-se. Xa aparecerá en Castro”, di Serafín.

O segundo muíño da Rota queda na **Presa de Prado**, outro lugar encantado, lindísimo, sombrizo. O rio forma un pequeno encoro natural. Ainda se

estaba a tempo de recuperar o edificio coas suas dependencias, pois ben o merecería. Non sobraría ali un bon viño fresco para apagar a sede, e tampouco viría mal un queixo mol dos que fan na zona, que xa quererían para si os franceses. Seguen o rastro dun corzo, frescas ainda as suas pisadas, e máis adiante comproban os estragos feitos por un porco-bravo para se bañar no río. Voan, algareiros, os gaios. Oh, este é o mundo natural e silenzioso da alegria. Así o senten os camiñantes e así o expresan, nunha súpeta comunicación que non terian noutro lugar. Á esquerda asoman os lousados de **Casas Novas e A Fieitosa**, lugar, este, de nacemento do poeta **Francisco Vega Ceide**, que asinaba co seudónimo de **Francisco de Fientosa**; e máis adiante, Serafín o de Ameixide di que se ha cruzar outra vez o río. Estrean, así, as pontellas construídas ainda onte na pequena illa formada polo Azúmara. De súbito senten as chamadas de Carlos, o estomatólogo, baixando da estrada, e xa asoma ao pouco dicendo que se entretivo a falar cunha muller.

Están os camiñantes no lugar de **Samesugueira**, xa, como quen di, cun pé ao remate da Rota. Desde o alto

mira-os, grande e soberba, a **Casa de Samesugueira**, coas suas numerosas xanelas brancas e típicas chaminés rectangulares. Sobén polo camiño ancho abeirado de artísticos muros deica o lavadeiro e a fonte. O lavadeiro é unha boa construcción de columnas altas e teito de cangos e pizarra. A fonte está traballada na roca e forma unha bóveda de esfera. Resgataron-na os Amigos da Feira da broza e do esquezo e gozan-na agora bebendo dunhas augas claras e frescas e na conversa longa que teñen sentados nos seus parladoiros. É o ante-broche final da rota andada. Eles senten-se orgullosos da suá obra. Non é de estrañar.

Levan andando case tres horas que en quilómetros quere dicer como uns oito. O treito final do camiño mete-os nun suspiro en **Castro de Rei**, a vila que foi dos Condes de Lemos e preparou herdos cos Pardo de Cela. Testemuñou-no o Castelo destruído na revolta Irmandiña e derrubado definitivamente no ano 1941. Mais queda o castro asoballado pola igrexa e un grupo de casas e fincas coidadas como xardíns que os camiñantes percorren coa última luz do sol para despediren, desde o alto, o Azúmara, que pasa encollido e espido das suas gozosas arbores lambendo os pés do castro para se entregar, pouco más abaixo, ao Miño. Logo, cando pasan polo Campo da Feira, contemplan a casa onde naceu **Margarita Ledo**, a poeta e xornalista que parlou en verso curto e sentido cos inseutos. E xa, como remate, despiden o día, alegres e animados polo que de sabedoría e goce lles entregou a paisaxe do Azúmara, cunha rica merenda no “Freire”, pois é así como se completa a mellor das camiñadas profundamente vividas.